

УДК 94(477.8-22)''1944''
DOI: 10.24919/2312-2595.7/49.234417

Мирослав ЛЕВИЦЬКИЙ

член Національної спілки письменників України (НСПУ)
(myroslew@gmail.com)

КНИЖКА ПРО ВАЖКІ ПРОБЛЕМИ

Рецензія на книгу:

Чобіт Д. Загибель Гути Пеняцької 28 лютого 1944 року.
Київ : Видавничий дім «Українська культура», 2020.
Кн. 1 : Трагедія. 612 с.

Доволі драматичним було співіснування поляків і українців впродовж віків. Одним із свідчень того драматизму була поява серед польського політичного і римо-католицького проводу, як припускається у часи панування у Польщі короля Сигізмунд III (1587–1632), такого документа, як «Projekt na zniszczenie Rusi zjednoczonej» (Проект на знищення об'єднаної Русі). Якщо документ не є фальшивкою, то це була програма окатоличення і колонізації русинів-українців, знищення українського етносу.

І подібних «шедеврів» у нашій історії було чимало. Тому українські дисиденти наприкінці 1980-х рр., в особі яких тодішня польська опозиція бачила український державний провід майбутньої самостійної України, зверталися до польських політків з «Солідарності» аби усі історичні питання залишити історикам. А політикам займатися політичними питаннями, будувати між Польщею і майбутньою Україною, між польським та українським народами стратегічне партнерство, бо тільки воно може забезпечити від російських зазіхань, від якого страждали обидва народи.

Коли 21 травня 1997 року в Києві президентами України Л. Кучмою та Польщі А. Квасьневським було підписано спільну заяву «До порозуміння і єднання», у якій зафіксовано, що обидві держави є стратегічними партнерами, я глибоко надіявся, що емоціям навколо історичних подій нарешті буде покладено край.

© Мирослав Левицький, 2021

Проте вже на пресконференції після підписання спільної заяви президентів я зрозумів, що у Польщі пристрасі з приводу української історії дуже міцно розігріті. Окремі з польських журналістів різко дорікали президентові Квасьневському за його «м'яку позицію» стосовно «важких українських злочинів».

Вихід Ярослава Качинського на перші ролі у Польщі дуже загострив це питання. Він почав домагатися, аби Україна покалася за «вчинені українцями злочини» над поляками. Ті його домагання згодом стали елементом польської державної політики у виконанні перших осіб держави. Президент Польщі А. Дуда, відвідуючи 24 серпня 2016 р. Україну як представник ЄС на 25-річчя незалежності України, привіз до Києва метровий хрест з написом: *«Пам'яті закатованих поляків, мешканців тих земель»* та з підписом *«Президент Речіпосполитої Польської Анджей Дуда»*, який розміщено в головному римо-католицькому храмі Києва – соборі святого Олександра. Такий «подарунок» керівника глави держави стратегічного партнера до національного свята українців дуже здивував тих, хто про це дізнався. Реакція була однозначною: «Є у Польщі сили, які дуже хочуть зіпсувати стосунки з українцями».

Це бажання проявилось і у тому, які листи від імені Президента Польщі в 2018, 2019, 2020 та 2021 рр. були зачитані під час вшанування пам'яті мешканців знищеного 28 лютого 1944 р. села Гута Пеняцька у колишньому Бродівському (нині Золочівському) районі на Львівщині. Практично усіх відповідальних українців вразило беззастережне твердження президента Польщі А. Дуди (цитую його звернення з 2021), що мешканці того села, герої та патріоти «загинули від українських рук тільки за те, що вони були поляками». В усіх зверненнях президента Польщі А. Дуди був заклик, щоб пам'ять про різню будувати на солідному фундаменті правди. Проте дивною є та правда, яка пливе з канцелярії президента Польщі у листі 2021 року, вже після виходу книжки українського письменника, краєзнавця і колишнього політика Дмитра Чобота *«Загибель Гути Пеняцької 28 лютого 1944 року...»*. Президент Польщі далі ставить трагедію Гути Пеняцької в один ряд з трагічними подіями на Волині 1943 р., що є україноцентричним. Але так нині твердить польська історична наука. А вона, глузують польські сатирики, нині «базується не на фак-

тах, а у першу чергу мусить бути ідеологічно правильною, аби могла вважатися визнаною державою науковою».

Перший із серії закликів А. Дуди (у 2018 р.), аби будувати з Україною взаємини на солідному фундаменті правди, змусив українського письменника, краєзнавця, історика та народного депутата України І, ІІ, ІІІ скликань, Дмитра Чобота взятися до ґрунтового дослідження, чому в Польщі трагедію села Гута Пеняцька пов'язують з українським національно-визвольним рухом і що насправді було причиною жорстокого знищення села. Результатом дослідження стала велика публіцистично-документальна праця, базована не лише на архівних документах, а й на записаних показах свідків «Загибель Гути Пеняцької 28 лютого 1944 року. Книга перша. Трагедія». Перша із книг має обсяг 612 сторінок формату, яким зазвичай видають наукові видання (17 на 24 см), присвячена цій болючій темі (планується трилогія) вийшла наприкінці 2020 р. в Києві у «Видавничому домі «Українська культура». У книзі є трьома мовами – українською, польською та англійською – синопсис (короткий виклад по 11 сторінок), тими ж трьома мовами подано й зміст. Має вона великий іменний та географічний покажчики й посилання на джерела, що надає книзі, окрім публіцистичного, наукового характеру.

Один з провідних істориків, який тривалий час досліджує українсько-польські стосунки – професор Київського університету Володимир Сергійчук, у передмові до праці «Загибель Гути Пеняцької...» написав, що ця книжка Дмитра Чобота – гідна відповідь польським (і не тільки) фальсифікаторам. І додав: оскільки історик за освітою не почув голосу на захист історичної правди від українських фахових науковців, тому узяв на себе місію розкрити історичну правду щодо трагічних подій у Гуті Пеняцькій.

Це, звичайно, не дуже, сподобалося одному з фігурантів книги Дмитра Чобота – польському історико-професорові Гжегожові Мотиці, який спеціалізується на доведенні до польської читацької аудиторії та до польських державних діячів, що УПА тільки й те робила, що вбивала поляків. А наскільки він сильний «спеціаліст» в українських справах, промовисто показує, зафіксований у книжці Д. Чобота, факт, що Мотика сплутав Підкамінь біля Рогатина з Підкаменем з-під Бродів, і на основі тої плута-

нини створив велику «історичну теорію» про участь УПА у знищенні Гути Пеняцької.

На основі тих професорських «концепцій» Мотики у Польщі розвиваються дика українофобія, шокуючі приклади якої неведені у праці Д. Чобота. Тому, констатує автор передмови, «тривожними хмарами затягує, як і сто років тому, і наш західний обрій». Мотика в опублікованій в «Газеті виборчій» 26 березня 2021 р. статті про книжку Д. Чобота заявляє, що українському авторові не вдалося перекласти відповідальності за злочин з українців на польських фольксдойчів. Звідки Мотика взяв таке – не розумію. У книжці з посиланням на свідків сказано, що серед загиблих у тому селі були особи, яких мешканці сусідніх сіл вважали фольксдойчами.

На мою думку, тут Дмитро Чобіт дав «зачіпку» польським критикам. Він відносить осіб з прізвищами на польський лад з територій, які були включені до Німеччини після окупації Польщі 1939 р. до фольксдойчів (йдеться про командира однієї з рот, яка наступала на Гуту Пеняцьку Евардера Курковського), хоч часто такі люди вважали себе повноцінними, а не «народними» німцями. На основі таких нюансів Мотика заявляє, що для Дмитра Чобота і усіх поважних в Україні осіб, які своїм громадським та науковим авторитетом надали підтримку книжці, принцип наукової ретельності є порожніми словами. Поляки не можуть погодитися, аби замовчувалися або перекручувалися історичні факти про злочини, вчинені над невинним цивільним населенням, – твердить польський професор.

На основі статті Г. Мотики у мене склалося враження, що тому широко афішованому у Польщі професору або не вистачило часу, щоб прочитати книжку, яку він з професорською зверхністю відніс до розряду неретельних, або він це зробив з кон'юнктурних міркувань. Нині, якщо дивитися коментарі до статей про польсько-українські стосунки, то побачимо, що у Польщі є чималий суспільний попит, аби показати Україну як державу-невдачу з антипольським минулим. Аби так мислила частина польського суспільства, Москва докладає максимум зусиль. У роки Другої світової війни вона як могла провокувала ненависть та конфлікти між українцями та поляками. Це одна із виведених у першій книзі трилогії Д. Чобота сюжетних ліній. Їх кілька. Тому книжка,

попри деякі прикрі коректорські помилки, загалом читається легко. У кожному разі для мене книжка Дмитра Чобота розкрила один секрет.

У час мого навчання у Львівському політехнічному інституті політекономію у нас викладав один з фігурантів книжки «Загибель Гути Пеняцької...» – Борис Крутіков. Він безкарно обзивав українських студентів брудними епітетами. Йому, як прямо підпорядкованому Москві у час німецької окупації України диверсантові в званні лейтенанта НКВД, усяке було дозволено. У тому числі писати спогади, давати інтерв'ю у такому ключі, аби наступні покоління українців ненавиділи своїх месників та величали катів. Не останню роль у формуванні польського сприйняття трагедії в Гути Пеняцькій, показано у книжці Д. Чобота, відіграли інтерв'ю Крутікова та одного з продажних пропагандистів комуністичного періоду Миколи Тороповського, який «спеціалізувався» на очорненні УПА, обстріуванні УГКЦ та дискредитації у другій половині 1980-х рр. українських дисидентів.

Український дослідник показав, що на таких брехливих джерелах базується польська «історична правда» про трагедію Гути Пеняцької. «За ширмою ідеологічної боротьби воєнні злочини, скоєні німецько-фашистськими окупантами, приписували українським націоналістам, – сказано у книжці Д. Чобота. – Так було скрізь, і Гута Пеняцька не стала винятком. З метою дискредитації українського національно-визвольного руху, у 80-х рр. минулого століття комуністичний режим згадав про Гуту Пеняцьку і навмисно звинуватив у її знищенні УПА, ОУН та дивізію СС «Галичина». З цими організаціями радянська пропаганда пов'язувала Народний Рух України, який тільки-но зароджувався, його організаторам теж ліпили ярлики націоналістів, аби у такий спосіб компрометувати своїх ідеологічних супротивників».

Книжка «Загибель Гути Пеняцької...» змусила мене задуматися над одним польським «феноменом». Нині у Польщі йде активне вимітання із суспільної свідомості практично усього, що було пов'язане з комуністичним минулим. Зникають назви вулиць прокомуністичної Армії Людової. Період ПНР нині на найвищому державному рівні називається часом поневолення. Чому ж тоді стосовно України загалом і Гути Пеняцької зокрема радянські

комуністично-пропагандистські матеріали використовуються як незаперечна істина, як авторитетне джерело?

На них посилаються низка дослідників, починаючи від радянського «стрибка», який воював проти УПА, згодом польського професора-історика – Едварда Пруса. В 1946 р. він виїхав з Тернопільщини до Польщі, де ще у комуністичні часи став доктором історії, професором. Тема його докторської праці (1986): «З історії співпраці українських націоналістів з Німеччиною під час II світової війни та окупації». А ще два роки раніше, коли був тісно пов'язаний з правлячою у Польщі ПОРП, Е. Прус писав: «Політична боротьба, що закінчується соціалістичною революцією та встановленням диктатури пролетаріату, є вирішальною умовою звільнення робітничого класу від експлуатації». Цікаво відзначити, що у Польщі серія книжок Е. Пруса, у яких він звинувачує УПА та ОУН в антипольському та антисемейському геноциді, появилася у середині 1980-х рр., себто у час, коли в СРСР почалася нова хвиля російської боротьби з проявами української національної свідомості.

Один з прикладів «наукової ретельності» Е. Пруса у його «науковому доведенні» «українських злочинів» Д. Чобіт наводить у праці «Загибель Гути Пеняцької...». У книжці Е. Пруса. «УРА – armia powstańcza czy kurenie rizinów?» (УПА – повстанська армія чи курені різунів?), виданій у Вроцлаві в 1994 р., було вміщено фото повішаних на дереві чотирьох дітей. Прус писав, що це «фотофіксація» «українських злочинів» на Тернопіллі в 1943 р. Згодом ця фотографія була вміщена на обкладинці виданої у 2003 р. книжки іншого «тернопільця» Александра Кормана про «українські злочини» і використана у багатьох його статтях. Дмитро Чобіт у ґрунтовній праці показав на фактах, що ці емоційні «висновки» у книжках Пруса, Кормана та багатьох інших є вигадками, не мають нічого спільного з реальними історичними фактами.

Свідченням цього може бути скандал, який розгорівся, коли було представлено в 2007 р., ініційований польськими кресовими організаціями, проєкт пам'ятника жертв УПА, зведення якого планувалося у Варшаві. Центральною його частиною мала бути скульптура на основі оприлюдненої Прусом фотографії. Автором проєкту був провідний у комуністичні часи польський скульптор

Мар'ян Канєчни. Він – випускник Ленінградського інституту імені Рєпіна, автор пам'ятників Леніну в Польщі, автор монументів вдячності Червоної Армії. Щойно на тлі дискусії навколо проєкту пам'ятника виявилось, що фотографія, а точніше репродукція з журналу «Rocznik Psychiatryczny» за 1928 р. не має нічого спільного ані з УПА, ані з українцями загалом. Д. Чобіт частково торкається теми появи цієї фотографії. У 1923 р. неподалік міста Радом циганка, будучи в стані матеріальної безвиході, збожеволіла й повісилася на дереві у колі власних діточок. Опрацьовуючи свого часу матеріал про цю трагедію, натрапив я на цікаву констатацію поляків: та фотографія – також свідчення страшної польської національної нетерпимості 1920-х рр.

Чи якимось чином Едвард Прус захищав свою фальшиву фотографію – не знайшов я відомостей. Александр Корман не міг захищати, бо в 2004 р. помер, проте у своїх книжках він, звертає увагу «Gazeta Wyborcza» (Газета виборча), писав, що «воїни УПА в 1943 і 1944 робили багато таких віночків з дітей, прибиваючи їх до дерев в алеї, яку вони називали дорогою до самостійної України». І доки такі безумства про «віночки» друкуються у книжках, доки люди в Польщі, у тому числі й політики найвищого рівня, вірять у подібні нісенітниці, доти у Польщі будуть, на втіху Кремлю, намагатися вішати на Україну відповідальність за великий, фактично спільний, гітлерівсько-сталінський злочин, яким було тотальне знищення села Гута Пеняцька.

Після ґрунтовного прочитання книжки Дмитра Чобота повністю погоджуюся з висновком автора передмови професором Сергійчуком: «Завдяки багаторічній дослідницькій праці Д. Чоботу вдалося встановити, що в ході каральної акції проти Гути Пеняцької жоден вояк УПА і ні один військовик дивізії СС «Галичина», як те неправдиво стверджує польська сторона, участі не брали. Більше того, він переконливо доводить, що айнзатцгрупа «Рейнгольд» на чолі з оберштурмбанфюрером СС Фрідріхом-Вільгельмом Боком, яка знищила Гуту Пеняцьку, складалася в основному з вояків 4-ї поліцейської моторизованої дивізії СС, якою він і командував. А цю дивізію сформовано у жовтні 1939 року у Сілезії з тамтешніх німців, поляків і чехів, які після розгрому Польщі стали громадянами Німеччини».

Такого трактування трагедії в Гуті Пеняцькій офіційна Варшава не здатна визнати, бо це означало б, що чимало наукових звань, отриманих за вивчення «українських злочинів», треба було б поставити під сумнівів, позаяк у їх основі лежить брехня. На офіційному рівні побутує конфронтаційна версія трагедії села. У матеріалах польської державної установи – Управління у справах комбатантів і репресованих – подається версія (оприлюднено в 2020 р.) Пруса й Мотики, що «жорстоке вбивство у місцевості Гута Пеняцька у Молопольщі Східній, у результаті якого загинули приблизно 1000 осіб, скоїли українські націоналісти». Цю велику історичну видумку від імені президента Польщі зачитував в Україні кілька років поспіль керівник канцелярії президента Польщі Адам Квятковський, говорив в Україні про «українські злочини» у львівському римо-католицькому соборі голова Управління у справах комбатантів і репресованих Ян Юзеф Каспжик.

Скільки разів звучали заяви з уст нинішніх польських високопосадовців про «жорстокі українські злочини», стільки разів шукав я джерел польської obsesii про «жорстокість українців», яку дуже роздухує польське державне телебачення. Відповідь на це питання знайшов у книжці Дмитра Чобота. Він наводить збережений в архівах протокол допиту радянського партизана Петра Козленка, який потрапив у полон до УПА. Полонений партизан розповідав, що радянські політруки розповідали простим солдатам про нечувану жорстокість УПА. І у тих «лекціях» політруків наводилися ті ж самі «аргументи», які донині можна спостерегти на польському телебаченні.

Я ще з певним розумінням ставлюся до того, що ті брехливі російські штампи використовувалися польською пропагандою комуністичних часів. Проте не можу зрозуміти, чому вони нині завзято експлуатуються. Здавалося, нині є більше ніж достатньо фактів, на чолі з брехнею про «розп'ятого на Донбасі хлопчика», аби раз і на завжди полишити будувати історичні візії на основі російської брехні.

На жаль, вони і нині будуються. Аби польську офіційну версію подій не лише навколо трагедії села Гута Пеняцька закарбувати у суспільній свідомості поляків, під патронатом Ради охорони пам'яті боротьби і мучеництва (державний орган Польщі

при прем'єр-міністрі Польщі) було випущено меморіальну медаль, присвячену трагедії села Гута Пеняцька, на якій викарбовано антиукраїнські інсинуації. Український письменник звертає увагу, що ті інсинуації стали підставою, для звинувачень А. Дудою українського визвольного руху на чолі з УПА, що він був «союзником Гітлера». У хорі обвинувачів є чимала польська чиновницька рать та загони пропагандистів усяких, починаючи від державного каналу телебачення (TVP1). Їм «підспівують» продавці (за різні гранди) окремі українські історики.

Такі та їм подібні звинувачення на адресу українців так довго лунатимуть, доки з українського боку не буде рішучої протидії висловам сучасних польських дослідників (вони подають це як цитати довоєнних істориків) на кшталт нижче наведеного: «Розпочата українцями війна (йдеться про польську військову реакцію на проголошення 1-го листопада 1918 року на західноукраїнських землях Української держави. – М. Л.) була безглуздою і позбавленою реальних підстав. Історичне право польського народу на Східну Малопольщу та сила її польськості були надто великими, щоб Польща могла відмовитися від тої землі». Це не просто думка автора. Це суть польської не лише міжвоєнної, а й нинішньої державної історичної політики. Чомусь у польській публіцистиці і в соціальних мережах використовується нині термін «ziemie zabrane» (забрані землі) стосовно українських земель, які до 1939 р. були у складі польської держави.

І хоч нині польські пропагандисти, де тільки можуть, наголошують, що українці були нацією, яка «активно» співпрацювала з гітлерівським окупантом, а поляки були єдиною у тому плані «чистою» нацією в світі, Дмитро Чобіт на основі польських досліджень показує, що це велика неправда. Він посилається на книжку директора Інституту Історії Сілезького Університету, професора Ришарда Качмарєка «Поляки в вермахті» (Ryszard Kaszmarek. Polacy w Wehrmachcie). З цієї книжки, яка значною мірою побудована на німецьких матеріалах, випливає, що до 450 тисяч етнічних поляків у роки Другої світової війни служили у Вермахті. У рецензіях на цю книжку говориться, що вже пора почати говорити про цю складну проблему, а не вдавати, що її не існує! Тим більше, що не всі вони примусово забиралися до

німецького війська. Як показують німецькі джерела – були серед них й добровольці.

Тому український історик і колишній парламентарій звертається до Президента Польщі Дуди і усіх, хто у Польщі говорить про українців як про «союзників Гітлера», словами української народної мудрості: «побачив чужу тріску під лісом, а свою колоду не вгледів під власним носом». Тим більше, що загальна кількість українців, які у різних формах були пов'язані з німецьким військом була більш ніж у 20 разів меншою від загальної кількості поляків, які воювали за гітлерівську Німеччину. І то без урахування поліції та працівників цивільних адміністрацій. У тому плані книжка Д. Чобота стала для мене значним відкриттям. Автор цитує брошуру О. С. Садового «Куди прямують поляки», видану ООН у 1944 р. Там є вражаючий момент, який суттєво допомагає зрозуміти вищенаведений тон листів президента Польщі у справі трагедії в Гуті Пеняцькій. Тому наведу дещо ширшу, ніж у книжці, цитату з брошури: «Самі поляки не заперечують того, що жоден нарід в Європі не дав німцям стільки фольк-дойчів та донощиків гестапо, як поляки. В польських підпільних організаціях провокація є масовим явищем. Однак те, що на польських землях окреслюється як національну зраду, на українських землях поляки прикривають ореолом героїства. Польська верхівка запрягає на ЗУЗ своїх агентів до служба в гестапо на те, щоб вони помагали ліквідувати український самостійницький рух. Тисячі доказів і документів стверджують цей факт».

В авторському коментарі до піднятої теми письменник пише: «Така повсюдна і масова колаборація поляків у роки Другої світової війни не засуджувалася ні Армією Крайовою, ні Делегатурою польського емігрантського уряду, більше того – вона ними заохочувалася! Справа у тому, що польський уряд у лондонському вигнанні поставив перед поляками завдання скрізь займати домінуючі позиції у німецьких адміністраціях, аби у певний час перетворити їх на польські. Ось де справжні причини наймасштабнішої колаборації поляків»!

У книжці Дмитра Чобота показано, що поляки засіли на лише в німецькій окупаційній адміністрації. Наведені письменником цифри вражають. Активним було їхнє співробітництво й зі закинутими на західноукраїнські землі сталінськими диверсантами.

Їхня мета – і більшовиків, і всіх течій польської партизанки (АК та АЛ) – за допомогою німецьких каральних операцій максимально знекровити український національно-визвольний рух. АК naïвно сподівалася, що, знекровивши українців, перед самісіньким приходом Червоної Армії підніме повстання і з позиції dokonаних фактів говоритиме зі Сталіним про східний кордон повоєнної Польщі. Розчавлена Сталіним спроба такого повстання увійшла до історії як операція «Буря». Про підготовку до неї також йде мова у книжці «Загибель Гути Пеняцької...»: (...) «нагромадження зброї, боєприпасів, вибухівки та воєнної амуніції мусили здійснювати усі боївки АК. (...) Структури АК поширювали польські підпільні видання, зокрема газету «Wielka Polska» («Велика Польща»), проводили серед населення усну агітацію та пропаганду. Важливими засобами у цьому плані стали недільні зібрання людей у костьолах. Католицькі ксьондзи теж брали активну участь у цій роботі. (...) Польське підпілля здійснювало агітацію та пропаганду не лише серед поляків, а й українців, спрямовану проти ОУН, УПА та самої ідеї Незалежності України. Важливими засобами стали розповсюдження чуток, сіяння сумнівів, недовіри, аби викликати серед українців незадоволення та не допустити їх консолідації».

І це, виявляється, не все чим займалися, за твердженням президента Польщі, «мирні мешканці» села Гута Пеняцька. Перед Різдвяними святами за східним стилем українські села навколо Гути Пеняцької були закидані листівками з натяком на «веселі» свята. Постає питання, чи робила це польська Армія Крайова, яка мала велику базу у цьому селі, чи сталінські диверсанти, які створили тут одну з баз на західноукраїнських землях? Д. Чобіт на основі хоч і неопублікованих, проте збережених в архівах спогадів уже згадуваного Бориса Крутікова, пише, що сталінські диверсанти за гостину у «мирних людей», як твердить польська сторона, в Гуті Пеняцькій платили їм зброєю та навчанням військової справи. Хоч насправді це не була військова справа, а класичний тероризм. Як виникає зі статті на сайті patriot.org.ua про «победітелей» Дмитрія Медведєва, люди, які входили до його групи, були класичними терористами й моральними покидьками. То ж не дивно, що при таких «учителях» «невинні мирні мешканці» Гути Пеняцької, як твердить президент Польщі, давали

волю інстинктам найстрашнішої дикості. У книжці Дмитра Чобота про це сказано: «З осені 1943 року через Гуту Пеняцьку перестали їздити українці, бо на тій дорозі часто пропадали люди разом із транспортом, на якому вони їхали. Таких випадків з простими українцями траплялося чимало, і їх пов'язували з польськими бойовиками Гути Пеняцької та радянською партизанкою, яка там взимку 1944 року безперервно перебувала». У книжці наводиться, опубліковане у виданнях Центру Досліджень Визвольного Руху скупе повідомлення УПА про той страшний час: «4.2.44 р. польські терористи зі с. Майдан повіт Броди вимордували в с. Ясенів українську родину Вікаторських (3 особи). Люди пізнали між бандитами поляків: Йозефа Кізняка і Стаха Чижевського».

Оскільки Майдан був присілком Гути Пеняцької, то ця інформація дозволяє розуміти причину трагедії села. Його знищення було вінцем дуже складних і тривалих процесів. Автор книжки доводить, що безпосередні злочинці (в українській народній пам'яті вони зафіксовані як польські банди) здійснювали антиукраїнську політику польського емігрантського уряду в Лондоні, втілюючи у життя злочинні настанови про будівництво в Україні так званої «Великої Польщі». З тих матеріалів, які мені вдалося знайти, виникає, що це мала бути римо-католицька Польща польського народу, у якій усі національності мали б визнати польську зверхність та засвідчити лояльність до польської держави і до державної релігії. Себто йшлося про дублювання моделі міжвоєнної Польщі. І звичайно, східні кордони нової «Великої Польщі», як мінімум, мали бути по лінії кордону з-перед 1939 р.

У книзі Дмитра Чобота друкується частина сторінки польської підпільної газети «Wielka Polska» (Велика Польща) за 2 жовтня 1944 р. Те польське міжвоєнне видання, у час німецької окупації, вже у 1939 р. почало виходити як двотижневий підпільний видання на 8 сторінках. Ідеєю «Великої Польщі» пропагувало не тільки політичне та збройне підпілля. Вона була присутня і у проповідях римо-католицьких храмів, сказано у книжці Д. Чобота. Наведений у книжці фрагмент газети мене дуже зацікавив. Там у статті «Змарнований героїзм», присвяченій розчавленому німцями Варшавському постанню 1944 р. йде гостра критика тих, хто приймав політичне рішення про початок повстання, яке призвело до десятків тисяч непотрібних смертей, до десятків

тисяч непотрібних каліцтв, до непотрібного руйнування міста та знищення культурних цінностей. Це не означає, що після нічим не виправданої величезної втрати людського і культурного потенціалу якимось чином змінився польський підхід до питання нової Польщі. На час виходу числа «Великої Польщі», фрагмент якого опубліковано у книзі Д. Чобота, вже було зрозуміло, що не буде ніякого кордону на Збручі, що західноукраїнські землі, окрім Підляшшя, Холмщини, Засяння та Лемківщини, залишаються в УРСР. Проте редакційна колегія «Великої Польщі» думала про далеку перспективу. У прощальній замітці сказано: «Віримо, що у вільній Польщі будемо пропагувати без перешкод на сторінках «Великої Польщі» ту ідею, яку впродовж 5 років ми проголошували. Якщо не ми, то наші наступники. Хоч люди гунуть, проте людська думка та ідея залишаються».

Нині є у Польщі є сили (Організація польських монархістів), які підхопили ідею «Великої Польщі». На сайті нинішніх послідовників «Великої Польщі» малюють мапу «Великої Польщі, де її східний кордон проходить по лінії кордону Польщі 1939 р. Західний кордон проходить по лінії сучасного кордону. А на півдні включена до складу «Великої Польщі» частина Чехословаччини (Заолжя), яка після мюнхенської змови 1938 р. була анексована Польщею. І коли б не інсинуації нині перших осіб польської держави, які, спираючись на радянську пропаганду, звинувачують українців у гріхах, яких вони не коїли, можна було б вважати малювання таких мап примітивними забавами. Насправді вони не примітивні, а дуже небезпечні, вигідні Кремлеві, ігри. Чи на його замовлення вони проводяться – не місце тут судити. Бо і без Кремля у сучасній Польщі є чимало бовдурів з професорськими титулами, які без найменших моральних докорів чорне називають білим. Вони знайшли свої віддзеркалення у книжці Дмитра Чобота. Тут я зупинюся на одному моменті – жорстокому вбивстві наприкінці червня 1941 р. римо-католицького священника у селі Пеняки, Юзефа Вечорека, який мав великий авторитет також серед українців. Є численні свідчення очевидців, а найголовніше було знайдено матеріали НКВД, які вказують, що його закатували як «антисовєтчика» енкаведисти. Незважаючи на те, низка професорованих у Польщі голів у своїх книгах доводили, що ксьондза Ю. Вечорека та багатьох інших римо-католицьких

священників «замордували українські націоналісти». Чому вони так роблять? Навіщо? Як це можна назвати?, – ставить питання у своїй книзі український дослідник. А разом з ним крізь усю його книгу проходить питання, чому перші особи польської держави роблять голослівні заяви про невинних польських патріотів, які «загинули від українських рук тільки за те, що вони були поляками».

Я вже згадував, що діянням «невинних патріотів» багато уваги приділено в книзі «Загибель Гути Пеняцької...» Вони вбивали не лише найактивніших українців. Великим потрясінням для українців Бродівського повіту стало жорстоке вбивство вчителя та оборонця права українців на освіту рідною мовою – Івана Ваврива, його дружини Софії. 4 січня 1944 р. бандити, які називали себе воїнами Армії Крайової, застрелили Софію – дружину директора Ясенівської школи Івана Ваврива на очах чоловіка та дочки Іванки, а його самого вивели і після тортур вбили, відрубавши сокирою частину голови. З цитованих спогадів виникає, що на похороні, який відбувся у навечір'я Різдва Христового у нікого не було сумніву, що це справа «мирних людей», пов'язаних з сусідньою Гутою Пеняцькою.

Наступного дня сталося ще більш жахливе вбивство. Його історія прояснилася шойно через 50 років від часу скоєння злочину. На Різдво 1944 р. ясенівський священник Мартин Балюта вранці, після того як у Ясенові відправив всеношну, поїхав кіньми до Жаркова, де мав відправити різдвяну Службу Божу. Проте не доїхав. Стривожені селяни подалися шукати слідів отця Балюти. Знайдений слід саней вказував, що вони звернули не на схід, а на південь до Гути Пеняцької. Проте ніхто не наважився туди їхати. Вже надто моторошну славу мало це село. Люди знали, що там є банда людоловів. Книжка не дає однозначної відповіді, чи під людоловами малося на увазі польську АК, чи сталінських диверсантів під командуванням Медведєва і Крутікова. Зрештою, як показано у праці Д. Чобота, одні інших були варті. Гадаю, що не без підстав один з екзекуторів у загонах АК, які діяли на українсько-польському пограниччі, – Стефан Домбський (Stefan Dąbski) написав про себе у спогадах «Екзекутор»: «Byłem gorszy od zwierzęcia» (Я був гірший від тварини).

Після 50-ти років від пропажі отця Мартина Балюти та осіб, які їхали з ним на Різдвяне Богослужіння, влітку 1994 р. до керівника осередку Народного Руху України і станиці УПА у Ясеніві Михайла Юрківа надійшов коротенький лист-анонімка, у ньому повідомлялося, що тіла отця Мартина Балюти, фірмана Семена Позняка та покоївки, 18-річної дівчини Ганни Войцеховської, родом з Жаркова, вбивці вкинули у засипану криницю колишньої Гути Скляної. Дівчину, яка походила зі змішаної родини, за висновком Д. Чобота, вбили не лише як небажаного свідка злочину, а й як «зрадницю» польського роду. Її рідний брат – Петро Войцеховський, зголосився добровольцем до дивізії СС «Галичина».

Вищеназвані події – жорстоке вбивство подружжя Ваврівих, пропажа улюбленого священника Балюти – викликали великий громадський резонанс. Звичайно, не могли вони залишитися поза увагою німецького окупаційного режиму. Проте усі польські інсинуації, що жорстоке знищення села Гута Пеняцька, якій присвячене дослідження Дмитра Чобота, якимось чином було спровоковане УПА, мовляв, це помста УПА, здійснена німецькими руками, не відповідають ніякій логіці. По-перше, чому б на організацію української «помсти» німці мали б чекати аж майже два місяці коли фронт стрімко наближався на захід? По-друге, для німецьких окупантів УПА була такими самими бандитами, як і все польське збройне підпілля. У німецьких інтересах було максимальне взаємознищення усього підпілля.

Тож що ж тоді стало причиною жорстокого знищення села Гута Пеняцька? В авторських висновках до книжки Д. Чобота читаємо: «Знищення Гути Пеняцької та розстріли її мешканців 28 лютого 1944 року стали наслідком типової каральної акції німецько-фашистських окупантів проти села, яке тривалий час служило базою радянських партизанів і терористів із загону НКВД спеціального призначення «Победітелі». Наказ на здійснення каральної акції дало керівництво дистрикту Галичина на чолі з губернатором Отто Вехтером, організувало – командування СС і поліції порядку Галицького округу, а здійснила айнзатцгрупа німецьких військ «Рейнгольд» на чолі з оберштурмбанфюрером СС Фрідріхом-Вільгельмом Боком. Оскільки Ф.В. Бок водночас був командиром 4-ї поліцейської моторизованої дивізії СС, то

цілком зрозуміло, що основу айнзатцгрупи складали підрозділи керованого ним воєнного формування. 4-ту поліцейську дивізію СС сформовано у Сілезії з тамтешніх жителів – німців, поляків і чехів. Ось чому польські очевидці загибелі Гути Пеняцької не раз стверджували, що «німецькі солдати розмовляли польською мовою із сілезьким акцентом».

Прямою причиною німецької каральної акції було вбивство з жорстоким катуванням літніх німецьких солдатів, які пильнували в лісі за заготівлею місцевими селянами деревини для потреб німецького фронту. Як виникає з книжки Д. Чобота, у німців не було сумнівів, що це робота сталінських диверсантів, закинутих у західні області України. У цитованих автором спогадах свідка тих драматичних подій, німці, котрі після того, як зламами оборону Гути Пеняцької, яку тримав відділ АК, в'їжджаючи у село Жарків, показуючи у бік Гути, казали: «Швайне райне, рус – капут!» З тексту книжки випливає, що поранення та вбивство 23 лютого солдат, які оточували село, могло бути свідомою провокацією. Уже згадуваний Б. Крутіков писав про командира відділу АК в Гуті Пеняцькій, інженера зі Львова Казимира Войцеховського: «По відношенню до нас хитрий і обережний, (...) вміло вів подвійну гру». Такі люди були небезпечні для сталінських диверсантів. Вони, як сказано у книжці Д. Чобота, сподівалися, що за лічені дні Червона Армія уже увійде на територію Брідського повіту а тому вирішили чужими, німецькими руками позбутися «зайвого клопоту» в особі сильного відділу АК.

Жорстоке вбивство німців, які стежили за заготівлею деревини, змусило німців у середу 23 лютого 1944 р. провести щодо села каральну операцію. Чи випадково для неї було обрано день Красної Армії? За наведеними у книжці Д. Чобота даними, сталінські диверсанти дуже готувалися до свого свята. Вони запаслися самогоном, конфіскували худобу й свині в навколишніх українських селах. Коли напередодні мешканців Гути Пеняцької було попереджено, що у сусідні села прибули німецькі сили, сталінські партизани та колишні колаборанати, із числа поляків, які згодом перейшли на їхній бік, поспіхом залишили свою базу в Гуті. У селі залишилася лише АК, яка діяла під прикриттям самооборони. 23 лютого німецьким поліцейським силам не вдалося захопити село. Тому каральна операція вже більшими силами

відбулася у понеділок раненько 28 лютого. Автор книжки про цю страху подію показує, що трагедія села під Бродами, заселеного в основному поляками, про яку роблять пристрасні заяви польські політики, – результат провокації НКВД та безумства польського еміграційного уряду з осідком в Лондоні. Газети ще у 1939 р. писали, що Сталін взяв курс на відбудову російської імперії. У тій ситуації тільки політичні невігласи могли сподіватися, що Сталін дасть полякам стратегічно важливі для СРСР західноукраїнські землі. Отже, поляки можуть дякувати Сталіну, що завдяки клопотанням Ванди Василевської кремлівський диктатор не дослухався до пропозицій Хрущова і не включив до УРСР Холмщини й Підляшшя.

Трагедія Гути Пеняцької – далеко не єдина провокація сталінських «победітелей». У книзі «Загибель Гути Пеняцької...» сказано: «Подібне генерал-терорист НКВД Павло Судоплатов та його підопічні, у тому числі полковник Д. Медведєв і лейтенант Б. Крутіков, вчинили восени 1943 року у польському селі Бобрівська Рудня біля Березного на Рівненщині. То була одна з найбільших баз АК, яку активно використовував НКВД за домовленістю з польським емігрантським урядом у Лондоні. Ця важлива історія заслуговує більш ґрунтовного дослідження та висвітлення, але тут ми наведемо лише кілька фактів, які майже один в один повторюються і в Гуті Пеняцькій. (...) Звірства, які коїлися у Гуті Пеняцькій та її околицях взимку 1944 року, мають велику подібність до того, що творили ті ж самі медведівці у Бобрівській Рудні та селі Нивиці – там вони теж вирізали свастики на ще живих німецьких солдатах».

Виникає питання, чому в Польщі з приводу трагедії в Гуті Пеняцькій є стільки емоцій. Хоч з подачі скандальної польської фальсифікаторки історії, за твердженням українських дослідників історії Волині, Сви Семашко трагедію у Бобрівській Рудні також «вішають» на УПА. Однак це село на Рівненщині не так «розкручене», як Гута Пеняцька на Львівщині. Бобрівська Рудня не мала свого Крутікова, який згодом, в 1970–80 рр., засобами пропагандиста Тороповського, виливаючи дикую лютю на все українське, «клеїв» причетність УПА до трагедії в Гуті. А через таких лицемірів, як Едвард Прус та його послідовники крутіківська версія трагедії Гути Пеняцької стала офіційною польською версією.

І не тільки в тому велике лицемірство польських істориків та державного проводу доби Качинського-Дуди. Оскільки Польща століттями вела (того питання Д. Чобіт також торкається у книжці) колонізаторську політику стосовно України-Руси, так історично склалося, що практично в кожному селі на західноукраїнських землях був певний відсоток польського населення. Лише у Львівській області за підтримку сталінських диверсантів було (Д. Чобіт наводить дані Українського інституту національної пам'яті) спалено німецькими окупантами 38 сіл. І те, що у Польщі головна увага зосереджена лише на одному – інформаційно розкрученому селі – виразно показує, що у тому вшануванні пам'яті зовсім не йдеться про молитву, якої потребують усі усопші душі. Молитва, як вчить нас Церква, потребує тиші. А у всіх заходах, пов'язаних з Гутою Пеняцькою, – і в Гуті, і у Львові, і у Варшаві – є дуже багато емоцій, багато політики і глибоко спотвореної правди. І у тому галасі молитва губиться...

Спотворення правди проявляється не лише в тому, що Варшава за офіційну рівні вважає версію пацифікації, подану енкаведистом Крутіковим. Офіційна Варшава вважає, що 28 лютого 1944 р. в пацифікований Гуті Пеняцький було закатовано близько 1000 осіб. Окремі польські дослідники вже «накопали» 2000 убійених. Така розбіжність змусила українського дослідника дуже прискіпливо підійти до питання кількості жертв трагедії. Д. Чобіт звертає увагу, що в редакційній статті до книжки Владислава Бонковського «Знищення Гуті Пеняцької» (Bałowski W. Zagłada Huty Pieniackiej) сказано, що, згідно з німецьким переписом, у Гуті Пеняцькій станом на 1 березня 1943 р. проживали 488 мешканців. Автор книжки, про яку веде мову доводить, що за рік реальна кількість населення могла тільки зменшитися. За польськими джерелами, кількість осіб, які пережили страшний день загибелі села, становила 200 осіб.

Звідки у польських дослідників взялося 2000 жертв, а у польської влади – 1000? На якій основі президент Польщі Анджей Дуда назвав трагедію Гуті Пеняцької «злочином геноциду», приписав його українським націоналістам та наголосив, що майже тисяча осіб загинули тут безневинною смертю «тільки за те, що вони були поляками»? Дмитро Чобіт на основі кількарічного вивчення питання стверджує, що в ході каральної акції в Гуті

Пеняцькій загинули приблизно 200 поляків, понад 50 українців, 20 австрійців, 5 євреїв і один росіянин. Правда, на пам'ятнику жертвам Гути Пеняцької викарбувано понад 400 прізвиськ на основі даних, переданих польською стороною. Серед них, дослідив Д. Чобіт, є прізвиська осіб, котрі пережили пацифікацію села.

У книжці «Загибель Гути Пеняцької...» читач знайде багато цікавого матеріалу для розуміння політики й ідеології сучасної Польщі. Для мене цікавим виявився підрозділ «Про національних героїв України та Польщі», де автор аналізує чому прем'єр-міністр Польщі Матеуш Моравецький 11 лютого 2018 р. поставив в один ряд Богдана Хмельницького та Адольфа Гітлера. Для чого польський прем'єр публічно демонструє зневагу до своїх сусідів? Навіщо так брутално сіє ненависть та ворожнечу? До якого ступеня морального звиродніння потрібно дійти, аби таке теревенити?

Зумисне, цинічне та нахабне очорнення у теперішній Польщі Качинського-Дуди-Моравецького українських національних героїв, таких як Богдан Хмельницький і Степан Бандера, відбувається із дещо завуальованим злим умислом – їх обливають брудом, бо вони стали в обороні свого рідного народу і перешкождали будівництву польської імперії так званої «Великої Польщі» на українських землях.

Одним з тих, хто закладав теоретичну основу під новітню «Велику Польщу», був Роман Дмовський. «Його ім'я, – пише український публіцист, – носять вулиці і площі мало не всіх польських міст, у Варшаві йому встановлено пам'ятник. Р. Дмовського називають видатним борцем за свободу Польщі, «архітектором її незалежності», до 2017 року його постать вивчалася у польських школах. Тепер присоромлено замовчується. А для українців, білорусів, литовців та євреїв Р. Дмовський – людина-ненависник, антисеміт і українофоб, автор численних антиєврейських та антиукраїнських праць, – перший нацист Європи, передвісник біснуватого Адольфа Гітлера»...

Є над чим подумати. Український історик, публіцист і громадський діяч Дмитро Чобіт у фундаментальній книзі «Загибель Гути Пеняцької...» нагадує тим польським діячам, які на російських міфах будують польську історичну політику і геополітику, що «Степан Бандера та ОУН-УПА ніколи і ніде не зазіхали на чужі території і чужу свободу – вони боронили своє, українське

на українській землі. У працях Степана Бандери нема закликів вбивати, виселяти, депортувати чи будь у чому ущемляти поляків, євреїв та інші національні меншини в Україні. А що писав антипод українського націоналіста С. Бандери – польський шовініст і палкий прихильник Муссоліні та Гітлера Р. Дмовський? Як поляки можуть засуджувати Степана Бандеру, маючи Романа Дмовського»? До речі, мало хто знає, що той діяч вів політику поєднання і союзу з Росією. Активно розігрував антиукраїнські емоції поляків.

Рецензія надійшла до редакції 08.02.2021 р.